

Vereniging "De Oeverlanden Blijven!" (VDOB)

Nota helofytenfilter, waterkwaliteit, waterpeilen en belevingswaarden Oeverlanden en Riekerpolder

Amsterdam, 14 maart 2008
Nico Jansen

Voorwoord

De vereniging 'De Oeverlanden Blijven' presenteert een omvattend plan om op verschillende plaatsen in het terrein verbeteringen te realiseren ten behoeve van de waterkwaliteit en kwantiteit. Enerzijds om de natuur in brede zin ter wille te zijn, en dat niet alleen aan de bewoners van verre landen over te laten, anderzijds om de belevingswaarde van de bezoekers van de Oeverlanden te vergroten. Hen gunnen we de ontdekkersvreugde waarvan Goethe rept wanneer hij weer iets nieuws ziet in de natuur, ook al is dat uit boeken al wel bekend. Bijvoorbeeld wanneer de staalblauwe ijsvogel door het blikveld schiet. Of dat we de eikvaren gewaar worden, groeiend op de noordzijde van de wilgenstammen die met de voet in het water staan.

We beseffen dat de Oeverlanden en Riekerpolder in een gebied liggen waar ook grote economische belangen een rol spelen, maar we zijn ervan overtuigd dat naast de drukke zuidas het voor een gezond evenwicht nodig is dat er een oase van natuur en recreatie met hoge kwaliteit aanwezig is. Amsterdam, dat een grote traditie van samenhangende stedenbouwkundige plannen kent, gebaseerd op het Algemeen Uitbreidingsplan van 1934, heeft dat ook steeds bevestigd, zij het soms wat contre coeur, en wat te bescheiden. In dit kader dient het restant van de Riekerpolder genoemd te worden, waarvoor verdere verstedelijking nog immer in de lucht hangt, terwijl dit terrein meer potenties heeft voor maatschappelijk rendement wanneer de historische restanten van dit polderland bewaard blijven, samen met de cultuurhistorische belangwekkende overblijfselen van de stelling van Amsterdam, en waar mogelijk verbeterd. Ten faveure van de levensvreugde van ons zelf en degenen die na ons komen. De vereniging is door vele leden stevig gefundeerd in de lokale bevolking.

Na metingen aan de waterpeilen, goed kijken hoe de waterhuishouding hier eigenlijk in elkaar steekt, en uitgebreide beraadslaging met vele betrokkenen sturen we deze nota de wijde wereld in, met de bedoeling om op niet te lange termijn hiermee concreet resultaat te bereiken.

Een bezoek ter plaatse biedt het meeste inzicht in de plannen, maar ook via mail of telefoon kan nadere informatie gegeven worden. Ondersteuning van de plannen kan ook door lid te worden van de vereniging. Zie daarvoor onze website www.oeverlanden.nl.

Inleiding

Aanleiding voor deze nota is de aanleg van een nieuwe waterinlaat vanuit de Ringvaart naar de Riekerpolder in de zomer van 2006. Voordien werd er natuurlijk ook over nagedacht, maar nu voor het eerst een integraal plan voor het gehele gebied op basis van uitgevoerde metingen van de verschillende waterpeilen.

Door de nieuwe waterinlaat komt een grotere hoeveelheid water van mindere kwaliteit het poldergebied in. “De meeste sloten in deze polder zijn in zo’n halve eeuw van mooie heldere wateren met veel planten en vissen, veranderd in troebele en bijna dode wateren”*.

Wij willen de weg terug inslaan en de mogelijkheid onderzoeken om de kwaliteit van het water in dit gebied positief te beïnvloeden, en tevens de gelegenheid aangrijpen om ook kritisch te kijken naar de waterpeilen in de omgeving, en naar mogelijkheden om de beleving van schoon en stromend water te kunnen verbeteren. Dit past in het streven van de vereniging om door middel van verbetering van de belevingswaarden van de Oeverlanden, een bredere maatschappelijke ondersteuning te verwerven voor behoud van dit gebied dat midden in het economisch kerngebied van de Randstad en Nederland ligt.

De economische druk is hoog en zal wellicht nog hoger worden afhankelijk van de ontwikkelingen van de economie. Daartegenover kunnen wij alleen de kwaliteiten stellen die de Oeverlanden nu al hebben en de aanwezige potenties ten volle benutten. We zullen alle zeilen moeten bijzetten om de Oeverlanden, en hopelijk ook de restanten van de Riekerpolder, aan het einde van deze eeuw in alle pracht en schoonheid te kunnen laten voortbestaan. Dit kan samenvallen met de plannen in Europees verband die voor 2012 moeten zijn ontwikkeld om de kwaliteit van de sier- en binnenwateren op een aanvaardbaar niveau te brengen zodat ook deze wateren een natuurfunctie kunnen vervullen, naast de functies die ze nu reeds hebben. Hopelijk kunnen we op deze plannen meeliften.

Het gebied waar we het over hebben wordt gevormd door de noordelijke Oeverlanden van het Nieuwe Meer, en de Riekerpolder, een oppervlakte van zo’n 300 hectare, ten zuiden van de Sloterweg en begrensd door de Schinkel in het oosten, het Nieuwe Meer in het zuiden, en de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder in het westen. Waterstaatkundig gezien maken nu ook gebieden ten noorden van de Sloterweg onderdeel uit van deze eenheid.

Historie

De Riekerpolder is een veenpolder waarvan de oorsprong teruggaat tot 1636, voor die tijd vormt het boezemland van het Nieuwe Meer en zal dus met zekere regelmaat zijn overstroomd. Tegenwoordig wordt een peil van -1.90 NAP aangehouden, en om dit peil vast te houden, om inklinking van het veen tegen te gaan, moet in tijden van een neerslagtekort, meestal de maanden april tot en met augustus, er water worden ingelaten vanuit het Rijnlandse boezem met een peil van -0.60 NAP. Door de voortgaande bebouwing worden er aan het peilbeheer steeds hogere eisen gesteld, tevens wil men een grotere doorstroming

hebben, om stilstaand en soms rottend water tegen te gaan, hetgeen dus heeft geresulteerd in de aanleg van een ruimere waterinlaat. Dit is tot stand gekomen zonder nadere bekendmaking vooraf.

Voorheen kwam het water de polder in via een kleine inlaat door een sloot langs de rijksmagazijnen en jachthaven Driessen, uitmondend via een houten stuw in de “eco-sloot” langs de Genieweg, en een inlaat bij het gemaal aan het Jaagpad. De eerste inlaat functioneert nog steeds en levert water waarop duidelijk ook riool wordt geloosd, afkomstig van de magazijnen of het “buitenland”. De inlaat bij het gemaal is bij een renovatie onbruikbaar geworden, via de Jaagpadsloot loopt enig kwel- en regenwater de polder in. De nieuwe grotere waterinlaat vanuit de Ringvaart mondt ook uit op de “eco-sloot”.

Deze “eco-sloot” heeft ongeveer 10 jaar geleden de huidige verschijningsvorm gekregen deels met glooiend aflopende oevers, bij gelegenheid van de inrichting van het recreatiegedeelte van de Oeverlanden, en diende mede ter compensatie van natuurwaarden.

Ook op andere plaatsen en door kwel loopt er water de polder in, maar dat is meestal niet regelbaar en gaat het om kleine volumes. Door het gemaal aan het Jaagpad wordt een teveel aan water weer weggepompt naar het Nieuwe Meer*.

Bijzonder onderzoek is in de Riekerpolder verricht begin 20ste eeuw door Betje Polak, die een dissertatie heeft gepubliceerd in 1929 over de oorsprong en soortensamenstelling van het veen in deze polder*. In 1935 publiceert Jan Strijbos zijn onderzoekingen

aan de blauwe reigers in de kolonie in het bos bij het Siegerpark aan de Sloterweg*.

In 1675 publiceert Jan Swammerdam resultaten van onderzoek naar insecten in de Riekerpolder, onder andere haften*.

Tegenwoordig is de polder grotendeels in stedelijk milieu gelegen, slechts zo'n 10 hectare bestaat nog uit oorspronkelijk weiland. De polder als bestuurlijke eenheid is al in de jaren 50 opgeheven. De laatste voorzitter van het polderbestuur was de uitbaatster van café Opoe aan het Jaagpad, mevrouw Nel v.d.Stoel.*

Helofytenfilter

Een middel om de biologische kwaliteit van binnenwateren te verbeteren is om de toevoer te laten verlopen door een helofytenfilter. Te vergelijken met een koffiefilter, waarbij het water door een circa 50 cm dikke laag grond/zand/lavasteen/e.d. zakt waarin oeverplanten groeien in symbiose met bacteriën. Planten als Riet, Lisdodde, Mattenbies, Gele lis, Kalmoes, Beekpunge en Zegge. Vooral Riet zorgt voor zuurstof via de holle stengels tot in de wortels waar de bacteriën leven die vooral de voedselbestanddelen, fosfaten en nitraten, in het inlaatwater aanpakken. Dit voedsel komt dan ter beschikking van de planten die het omzetten in biomassa, dat door maaien om het jaar of jaarlijks dient te worden afgevoerd. Chemische vervuiling kan wel in het filter achterblijven maar wordt minder door bacteriewerking aangepakt. Een helofytenfilter zou goed kunnen passen in de plannen voor een betere kwaliteit van het binnenwater.

Voedselrijk water leidt tot algenbloei wanneer de omstandigheden daarvoor gunstig zijn, wat door de steeds toenemende temperatuur vaker en langer het geval zal zijn. Algen sterven af en de rottingsprocessen onttrekken de zuurstof aan het water wat voor stinkende afbraak zorgt, de prutsloot. In een voedselarme omgeving is het ecosysteem evenwichtiger en veel soortenrijker, en is het water helder.

Een tweede mogelijkheid voor verbetering van de waterkwaliteit en de belevingswaarde van binnenwateren is de verwijdering van beschoeiing, daar waar die niet noodzakelijk is, en betere, natuurlijker oeverprofielen. Juist de overgang van het oevertalud naar de onderwaterbodem moet geleidelijk verlopen waardoor er een goede oevervegetatie kan ontstaan die ook positief uitwerkt op de waterkwaliteit en al het leven dat ermee verband houdt. Tevens wordt daarmee het verplaatsen van plant en dier in de omgeving vergemakkelijkt, zonder al die harde hindernissen. Een goed voorbeeld van een natuurvijandige oever is de Slotervaart met gemetselde kaden waar totaal geen oever begroeiing mogelijk is, en waar zich jaarlijks algenbloei voordoet. Een houten beschoeiing in vaak relatief smalle sloten zorgt ook voor zware belasting van de waterkwaliteit door de voortgaande verrotting juist op de waterlijn.

Mogelijkheden voor uitvoering van een helofytenfilter

Vanwege het niveauverschil van 1.30 meter tussen de Ringvaart en het peil van de Riekerpolder kan gebruik gemaakt worden van een natuurlijke stroming die gemakkelijk door een afsluiter valt te regelen. De hoeveelheid water die wordt binnengelaten is bepalend voor het oppervlakte van de helofytenfilter, in het groeiseizoen moet er sprake zijn van een continue stroming.

Aangezien er nu reeds een duiker in de Ringvaartdijk is aangebracht die een stuk onder de Genieweg doorloopt en dan rechtsaf in de “eco-sloot” uitloopt, lijkt het mij mogelijk om een ook een uitloop naar links te maken, waar een moerassig gebiedje ligt dat bekend staat als de “rijkswaterstaat driehoek”. Er is hier, denk ik, voldoende oppervlakte water beschikbaar om een voldoende groot filter aan te leggen, bebouwing ontbreekt zodat verhoging van het peil ook tot de mogelijkheden behoort. Ideaal is dat het peil van het helofytenfilter tenminste 50 centimeter boven het peil van de “eco-sloot” waarin het effluent uiteindelijk afstroomt door een buis onder de Genieweg. Een probleem is dat de “rijkswaterstaat driehoek” nog steeds eigendom is van Rijkswaterstaat en hoewel deze dienst al ruim dertig jaar niet meer heeft omgekeken naar dit

terreintje, is het de vraag of hiervoor toestemming te krijgen valt. Wat de planologische bestemming hier precies is weet ik niet. Indertijd had men gedacht hier een hoogspannings transformatorstation te bouwen, maar dat is nu aan de Anderlechtlaan terecht gekomen. Een andere oplossing zou zijn het helofytenfilter direct achter de houten stuw in de “eco-sloot” zelf aan te brengen wat een dam vergt op enige afstand van de houten stuw. Gelet moet erop worden in beide locaties of er wel voldoende bezonning kan plaatsvinden om de groei van het helofytenfilter te bevorderen.

De “eco-sloot”

Zoals reeds gezegd is deze sloot eind jaren negentig in de huidige vorm aangelegd. Voordien liepen hier ook al watergangen, maar de taluds van de oever zijn nu natuurvriendelijker vormgegeven. Deze sloot loopt vanaf de Ringvaart tot aan de ingang Oeverlanden tegenover het Mercure hotel. Hier loopt de sloot dood op een plek met steile oevers, waar ook een compressorhuisje staat, nodig voor de beluchttings installatie in het Nieuwe Meer om algenbloei tegen te gaan.

De waterkwaliteit van de laatste honderd meter van de eco-sloot is belabberd, er is sprake van rotting. Stroming is er in dit gedeelte niet, omdat de stroom afbuigt naar de Riekerpolder, via de brug in de Oude Haagseweg. Doortrekken van de sloot langs de Oude Haagseweg is geen optie omdat het terrein daar hoger ligt en er dan ongewenste afwatering van het moeras kan ontstaan. Verbetering van de situatie kan bereikt worden door ter plaatse wat aan de

taluds te doen waardoor Riet en andere water- en moerasplanten kansen worden geboden, of door een verhoging van het waterpeil van (een deel van) de “eco-sloot”. Of een combinatie van beide mogelijkheden.

Aanpassing van het talud vergt verplaatsing of verdieping van het compressorhuisje, dat ook lelijk in het zicht staat. Verhoging van het peil vergt een stuw ter plaatse van de aftakking richting Riekerpolder, dus zo’n 5 of 10 meter voor de brug in de Oude Haagseweg. Aan de zuidzijde van deze brug bevindt zich nog een peilschaal van het Stadswater Kantoor, nu opgegaan in Waternet.

Een dam of stuw op deze plaats geeft een algehele peilverhoging van de gehele “eco-sloot”. In plaats daarvan valt te overwegen om een dam naast de fietsbrug te maken waardoor het oostelijke gedeelte van de “eco-sloot” niet langer in verbinding staat met de rest, wat opwaaiing van biomassa met de heersende westenwinden naar de oostelijke uithoek belemmert. Te verwachten valt dat het waterniveau in dit gedeelte van de “eco-sloot” zal stijgen door kwel en regenwater. De lagune die hier geïsoleerd ligt kent namelijk ook een hoger peil. In elk geval is het beeld van rottend water, en in de zomer ook de stank hiervan, zeer onaantrekkelijk. Ook kan lokaal gebaggerd worden om de rottingsprocessen tegen te gaan.

Peilverhoging is natuurlijk geen noodzaak, maar wel te overwegen waard, want afstromend water over een stuw is leuk om te zien wanneer dat goed is vormgegeven en door een groter watervolume van de eco-sloot kan de kwaliteit beter worden. Een ondiepe sloot kan minder biotoop leveren voor vissen of andere waterdieren. Kiezen voor deze variant betekent dat het westelijke deel van de ecosloot het bestaande polderpeil houdt van -1.90NAP.

Het blijft gewenst om de oevers aan het einde van de sloot veel minder steil vorm te geven, en het compressorhuisje meteen twee meter verdiept te plaatsen. Hiervoor zal contact met Nuon en evt. Hoogheemraadschap Rijnland gezocht moeten worden. Dit huisje minder prominent in beeld bij de hoofdentree levert meteen een esthetisch voordeel op.

De Jaagpadsloot

Deze sloot kent wisselende waterpeilen, onder invloed van de neerslag en de verdamping, het maximumpeil is -0.85 NAP, wat door middel van een houten stuw wordt bereikt. Het peil van de Jaagpadsloot reageert op de neerslag. In de wintermaanden loopt het water over de stuw de Riekerpolder in. Er is onder het Jaagpad door ook sprake van enige kwel, zichtbaar op enkele plekken, aangezien er een niveauverschil is van tenminste 25 centimeter.

Wanneer er water afstroomt gaat dat in een ijzeren zandspuit buis onder het pad door de poldertocht in. Achter de buis nog enkele meters afloop als een klein glinsterend beekje. Op deze plek zijn mogelijkheden om over een grotere lengte stromend water te creëren.

De mogelijkheid bestaat om hier een permanente stroming te hebben wanneer juist onder de houten stuw een inlaat vanuit het Nieuwe Meer zou worden gemaakt met een buis met een kleine diameter waarbij een klein volume water kan afstromen via stapelstenen en “beekje” met een lengte van zo’n 50 meter naar de poldertocht. Voor het (ruiter)pad dient een bruggetje of duiker gemaakt te worden ook geschikt voor paarden en karren en beheerders tractor. De huidige autoparkeerplaats komt dan te vervallen, hiervoor zou langsparkeren langs de Riekerweg in de plaats dienen te komen. De Jaagpadsloot houdt op deze wijze haar fluctuerende waterstand, zonder invloed van eventueel water van mindere kwaliteit vanuit het Nieuwe Meer.

De poldertocht langs de Riekerweg en “Ons Buiten”

Dit lange rechte water kent aan de westzijde een hoge, tamelijk steile oever, en aan de oostzijde, waar tuinpark “Ons Buiten” ligt een lage oever met een loodrechte beschoeiing van plaatmateriaal en perkoenpaaltjes. Daardoor ziet dit water er weinig aantrekkelijk uit omdat begroeiing ontbreekt. Aangezien hier geen sprake is van scheepvaart of dreiging van afkalving ten gevolge van wind en golfslag, liggen hier, denk ik, kansen voor verbetering. Na verwijdering van de beschoeiing zou de oever aangevuld moeten worden met zand om een glooiende afloop te realiseren. Aan de hoge westzijde zou de oever ook van een natuurvriendelijker profiel voorzien moeten worden, maar hier zou ook een steile wand voor de ijsvogel gemaakt kunnen worden. Een steile wand aan de kopse kant van het Jaagpadbos juist aan de andere zijde van de gemaal kolk ten behoeve van de ijsvogel lijkt ook mogelijk.

De Oeverlanden, waterpeilen

Het gehele gebied ten oosten van de ingang bij het Mercure hotel tot aan de Riekerweg vormt één “stroomgebied”, dat afwatert, direct of indirect op het lager gelegen moeras. Naast regenwater vindt er ook kwel over een breed front vanuit het Nieuwe Meer plaats, goed te zien wanneer er ijs of sneeuw ligt langs het moeraspad. In de Oeverlanden bestaat de unieke situatie van natuurlijk wisselende waterstanden. Deze worden bepaald door de resultante van neerslag, verdamping en kwel. In het geordende Nederland komt zo’n situatie alleen in natuurreservaten voor. Het moeras heeft een maximale waterstand van -1.15 NAP, bepaald door een drempel in de afwatering, boven dat niveau loopt het water af naar de Riekerpolder via een dikke PVC-buis. Op de rietstengels is goed het watermerk af te lezen, er is een variatie van ruim 40 centimeter!

Meestal gedurende de wintermaanden tot ver in het voorjaar staat het moeras op het hoogste peil. Deze winter ontstond op 18 januari weer afstroming, na de flinke regens van de daar aan voorafgaande dagen. Het verval naar de poldertocht bedraagt 75 centimeter en dit zou goed benut kunnen worden om over een afstand van 50 meter, door een natuurlijk aandoende geul bekleed met wat grote natuursteenbrokken, en uiteindelijk ook op de poldertocht uitkomend, het water te laten afstromen. Er zal geen sprake zijn van een

klaterende bergbeek, maar ook gestaag stromend water is attractief. De afgelopen weken heb ik geregeld het debiet (afstroomvolume) gemeten, op 23 januari stroomde er 3 liter per seconde, op 13 februari stroomde er nog 1,5 liter per seconde. Aangezien het toen drie weken nauwelijks geregend had zie je dat de afstroming langzaam minder wordt. Op 12 maart

stroomde er 5 liter per seconde, na veel regen en wind. Per etmaal loopt er tussen de 130.000 liter en 430.000 liter water weg, voldoende om een klein beekje te voeden gedurende enkele maanden per jaar. De geul zal een deel van het jaar gewoon droog staan. Onder het fietspad zal een klein duikertje moeten worden aangebracht. Het idee om met dit afstromend water iets te doen dateert al uit de eerste jaren van de actiegroep en latere vereniging De Oeverlanden blijven! Het zou bijzonder leuk zijn als in het 25ste jaar van het bestaan van de vereniging dit aardige element

gerealiseerd zou kunnen worden. Aan de bestaande condities van het maximale en minimale peil van het moeras verandert niets. Een hoger peil geeft problemen met de beloopbaarheid van de paden die nu al vaak erg modderig zijn.

De sloot langs de Riekerweg en A10

Ook het oostelijke uiteinde van deze sloot nabij het hondenclub terrein geeft rottend water te zien. Wellicht ook door verwaaing van organisch materiaal. Denkbaar is dat met behulp van een buis ook hier vanuit het Nieuwe Meer een bescheiden volume water wordt ingelaten dat door een in de sloot gebouwd helofytenfilter wordt geleid. Hierbij zal ook aan de bezonning van deze sloot wat gedaan moeten worden om het filter goed te kunnen laten groeien.

Amsterdam, 14 maart 2008

Nico Jansen

Literatuur/bronnen:

*Helofytenfilter bij Ringvaart voorgesteld. Henk Smit in: Oever 54, najaar 2007

*Het gemaal aan het Jaagpad. N.Jansen in: kalender 2003 Ver.De Oeverlanden Blijven!

*Betje Polak, Een onderzoek naar de botanische samenstelling van het hollandsche veen. Dissertatie. Amsterdam, 1929.

*Jan Strijbos, De blauwe reiger, Amsterdam, 1935.

*Jan Swammerdam, Ephemerida vita of afbeeldingh van 's mensen leven, vertoont in de wonderbaareljcke en nooyt gehoorde historie van het vliegent ende een-dagh-levent haft. Amsterdam, 1675

*Aantekeningen: Jaagpad impressie 1950-1956, Mw.v.d.Vliet. 25-08-2005

*Waterpeilen en waterkwaliteit in en om de Oeverlanden. N.Jansen, in: kalender 2008, Ver.De Oeverlanden Blijven!

